

CRETA	CRETE
<p>Ang Crete usa ka isla nga nahimong habagatang utlanan sa Dagat Aegean, ug nahimutang sa habagatan-sidlakan sa Gresya. Ang Crete 156 ka milya ang gitas-on, pito ngadto sa traynta-lima ka milya ang gilapdon, ug 3,189 square milya sa lugar. Ang ikalima nga kinadak-ang isla sa Dagat Mediteranyo (human sa Sicily, Sardinia, Cipro, ug Corsica), ug anaa sa bukog sa usa ka kabukiran sa undersea nga gituohan nga usa ka higayon nga usa ka taytayan sa yuta tali sa peninsula sa Peloponnesian ug sa habagatang Turkey . Sa karaang kapanahonan, ang Crete mao ang nag-unang batong tumban (sa dagat) tali sa Gresya ug Aprika, ug tali sa Asia Minor ug Africa. Mahimo nga ang mga Filistehanon molalin ngadto sa Palestina gikan sa Gresya, nga nahimutang sa Creta sa usa ka panahon sa karaang panahon.</p>	<p>Crete is an island which forms a southern boundary to the Aegean Sea, and lies southeast of Greece. Crete is 156 miles long, seven to thirty-five miles wide, and 3,189 square miles in area. It is the fifth largest island in the Mediterranean Sea (after Sicily, Sardinia, Cyprus, and Corsica), and is on the spine of an undersea mountain range thought to have formed at one time a land bridge between the Greek Peloponnesian peninsula and southern Turkey. In ancient times, Crete was the main stepping stone (by sea) between Greece and Africa, and between Asia Minor and Africa. The Philistines may have migrated to Palestine from Greece, having been located on Crete for a time in the ancient past.</p>
<p>Homer mga hiyas niini nga isla lamang kasiyaman mga ciudad, ennhkonta polhe v , apan Sa ubang mga dapit siya nagahatag kini sa epithet sa eJkatompoliv , ka gatus ka mga ciudad. Ug kini nga gidaghanon kini sa kinatibuk-an gitugot nga adunay orihinal nga; apan dili nato tugotan ang termino nga dakbayan nga mailad kita, ingon sa mga panahon sa mga panahon nga ang mga dapit ginganlan sa ingon nga mag-ihap sa mga balangay o hamlet lamang niini nga mga panahon karon. [1]</p>	<p>Homer attributes to this island only ninety cities, ennhkonta polhev, yet In other places he gives it the epithet of eJkatompoliv, hundred cities. And this number it is generally allowed to have had originally; but we must not let the term city deceive us, as in ancient times places were thus named which would rate with villages or hamlets only in these modern times. ¹</p>
<p>Pipila ka mga dapit sa karaang panahon labi pang gisaulog kay sa Crete: kini dili lamang bantog alang sa iyang gatusan ka mga siyudad, apan alang sa pag-abut sa Europa sa usa ka toro, o sa barko nga Taurus, gikan sa Fenicia; alang sa Labyrinth, ang buhat ni Dedalus; alang sa kalaglagan sa Minotaur, pinaagi ni Itus; alang sa Mount Ida, diin gitipigan ang Jupiter 254 gikan sa pangabugho sa iyang amahan nga Saturn; alang sa lubnganan ni Jupiter; ug labaw sa tanan, alang sa hari niini, Minos, ug sa mga balaod nga iyang gihatag sa iyang katawhan; ang labing putli, maayo, ug managsama, nga ang unang panahon mahimong</p>	<p>Few places in antiquity have been more celebrated than Crete: it was not only famous for its hundred cities, but for the arrival of Europa on a bull, or in the ship Taurus, from Phoenicia; for the Labyrinth, the work of Daedalus; for the destruction of the Minotaur, by Theseus; for Mount Ida, where Jupiter was preserved 254 from the jealousy of his father Saturn; for Jupiter’s sepulchre; and above all, for its king, Minos, and the laws which he gave to his people; the most pure, wholesome, and equal, of which antiquity can boast.</p>

¹ This and several of the following paragraphs are attributable to Clarke, Adam, “New Testament ... Commentary and Critical Notes”.

<p>makapanghambog.</p> <p>Ang ilang magbabalaod, ang Minos, giingon ni Homer nga naghimo sa usa ka komperensya kada ikasiyam nga tuig uban ni Jupiter, nga gikan kaniya gisumbong nga nakadawat og direksyon alang sa labi pang pagpauswag sa iyang mga balaod; bisan kini nga sugilanon, kini tingali nagsulti nga usa ka kamatuoran nga nagtakuban. Ang mga Minos tingali nagbag-o sa iyang mga balaod matag ikasiyam nga tuig, ug, aron makuha ang igong pagtahud ug pagtuman kanila, misulti sa mga tawo nga iyang nadawat kini nga mga kalamboan gikan sa Jupiter mismo. Kini naandan uban sa karaang mga magbabalaod nga nakiglambigit sa mga ignorante ug gross nga mga tawo, ug kini gibuhat gikan sa mga adlaw sa Minos ngadto sa mga Mohammed.</p>	<p>Their lawgiver, Minos, is said by Homer to have held a conference every ninth year with Jupiter, from whom he is reported to have received directions for the farther improvement of his code of laws; though this be fable, it probably states a fact in disguise. Minos probably revised his laws every ninth year, and, to procure due respect and obedience to them, told the people that he received these improvements from Jupiter himself. This was customary with ancient legislators who had to deal with an ignorant and gross people, and has been practised from the days of Minos to those of Mohammed.</p>
<p>Sumala sa mga karaang mga tigsulat, ang Crete sa sinugdan napuy-an sa Palestina. Kana nga bahin sa Palestina nga nahimutang sa Mediteranyo mao ang mga Arabo nga gitawag <i>Keritha</i>, ug sa mga Siryanhon, <i>Creth</i>; ug gitawag sa mga Hebreohanon ang mga molupyo niini nga <i>Kerethi</i> o <i>Kerethim</i> nga gihubad sa Septuagint nga krhta ~. Diha sa Ezequiel 25:16, atong makita nga "Akong putlon ang mga Cherethim", gihubad sa Septuagint kai exoloqreusw krhtav Pagalaglagon ko ang mga Cretanhon; ug Sofonias 2: 5: "Alaot ang mga lumolupyo sa kabaybayonan, ang nasod sa mga Keretnon, Septuagint, ang mga lumolupyo sa mga Cretanhon." Ang mga propeta nga wala maghisgot sa isla sa Creta klaro gikan sa ilang pag-ipon sa Kerethim ang mga Pelistihanon ingon nga usa ug sama nga mga tawo. "Mao kini ang giingon sa Ginoong Jehova: Ania karon, akong tuy-oron ang akong kamot sa ibabaw sa mga Filistehanon, ug putlon ko ang mga Cerethanon, ug laglagon ko ang salin diha sa kabaybayonan." Ezequiel 25:16. "Alaut ang mga pumoluyo sa kabaybayonan, ang nasod sa mga Cheretihanon, ang pulong ni Jehova batok kanimo: Oh Canaan, ang yuta sa mga Filistehanon, ikaw pagalaglagon ko." Zefanias 2: 5.</p>	<p>According to ancient authors, Crete was originally peopled from Palestine. That part of Palestine which lies on the Mediterranean was by the Arabs called <i>Keritha</i>, and by the Syrians, <i>Creth</i>; and the Hebrews called its inhabitants <i>Kerethi</i> or <i>Kerethim</i> which the Septuagint have translated krhta~. In Ezekiel 25:16, we find "I will cut off the Cherethims", translated by the Septuagint kai exoloqreusw krhtav, I will destroy the Cretans; and Zephaniah 2:5: "Woe unto the inhabitants of the seacoast, the nation of the Cherethites, Septuagint, "the sojourners of the Cretans." That these prophets do not speak of the island of Crete is plain from their joining the Kerethim with the Pelishtim as one and the same people. "Thus saith the Lord God, Behold I will stretch out my hand upon the Philistines, and will cut off the Cherethims, and destroy the remnant of the seacoast;" Ezekiel 25:16. "Woe unto the inhabitants of the seacoasts, the nation of the Cherethites; the word of the Lord is against you: O Canaan, the land of the Philistines, I will even destroy thee;" Zephaniah 2:5.</p>
<p>Busa nagpakita nga ang mga Kerethim bahin sa mga Filistehanon. Ang mga Kerethim sa Palestine nailado sa pagpana; ug atong nakita nga ang pipila kanila gigamit ni David</p>	<p>Accordingly it appears that the Kerethim were a part of the Philistines. The Kerethim in Palestine were noted for archery; and we find that some of them were employed by</p>

<p>ingon nga iyang mga gwardya sa kinabuhi, 2 Samuel 8:18; 15:18; 20:23; 1 Mga Hari 1:38; 1 Cronicas 18:17; sa tanan nga mga dapit kini gitawag, diha sa atong paghubad, mga Keretnon.</p>	<p>David as his life guards, 2 Samuel 8:18; 15:18; 20:23; 1 Kings 1:38; 1 Chronicles 18:17; in all which places they are called, in our translation, Cherethites.</p>
<p>Si Idomeneus, kinsa mitabang sa Agamemnon sa gubat sa Troya, mao ang katapusang hari sa Creta. Siya mibiya sa kabaybayonan sa isla ngadto sa iyang sinagop nga anak nga si Leucus, kinsa, sa pagkawala sa hari, miilog sa imperyo; Apan sa wala madugay gipalagpot ang mangingilog, ug ang Crete nahimong usa sa labing bantog nga republika sa kakaraan. Ang mga Romano sa katapusan, ubos ni Quintus Metellus, human sa dako nga paggasto sa dugo ug bahandi, milampos sa pagbuntog sa isla, diin iyang gipapas ang mga balaod sa Minos, ug gipaila ang kodigo ni Numa Pompilius.</p>	<p>Idomeneus, who assisted Agamemnon in the Trojan war, was the last king of Crete. He left the regency of the island to his adopted son Leucus, who, in the absence of the king, usurped the empire; the usurper was however soon expelled, and Crete became one of the most celebrated republics in antiquity. The Romans at last, under Quintus Metellus, after an immense expenditure of blood and treasure, succeeded in subduing the island, on which he abolished the laws of Minos, and introduced the code of Numa Pompilius.</p>
<p>Ang Creta, uban sa gamay nga gingharian sa Cyrene, nahimo nga lalawigan sa Roma; kini sa una gidumala sa prokonsul, sunod sa usa ka quaestor ug katabang, ug sa katapusan sa usa ka konsul. Si Constantino nga Bantogan, sa bag-ong dibisyon nga iyang gihimo sa mga lalawigan sa imperyo, nagbulag sa Creta gikan sa Cirene, ug gibiyaaan kini, uban sa Aprika ug Illyria, ngadto sa iyang ikatulong anak nga si Constans.</p>	<p>Crete, with the small kingdom of Cyrene, became a Roman province; this was at first governed by proconsul, next by a quaestor and assistant, and lastly by a consul. Constantine the Great, in the new division he made of the provinces of the empire, separated Crete from Cyrene, and left it, with Africa and Illyria, to his third son Constans.</p>
<p>In the ninth century, in the reign of Michael II., it was attacked and conquered by the Saracens. About 965, the Emperor Nicephorus Phocas, in the following century, defeated and expelled the Saracens, and reunited the island to the empire, after it had been under the power of the infidels upwards of 100 years. It remained with the empire until the time of Baldwin, earl of Flanders, who, being raised to the throne, rewarded the services of Boniface, marquis of Montferrat, by making him king of Thessalonica, and adding to it the island of Crete. Baldwin, preferring a sum of gold to the government of the island, sold it to the Venetians, AD 1194, under whose government it was called Candia, from the Arabic (Arabic) Kandak, a fortification, the name which the Saracens gave to the metropolis which they had built and strongly fortified.</p>	<p>In the ninth century, in the reign of Michael II., it was attacked and conquered by the Saracens. About 965, the Emperor Nicephorus Phocas, in the following century, defeated and expelled the Saracens, and reunited the island to the empire, after it had been under the power of the infidels upwards of 100 years. It remained with the empire until the time of Baldwin, earl of Flanders, who, being raised to the throne, rewarded the services of Boniface, marquis of Montferrat, by making him king of Thessalonica, and adding to it the island of Crete. Baldwin, preferring a sum of gold to the government of the island, sold it to the Venetians, A. D. 1194, under whose government it was called Candia, from the Arabic (Arabic) Kandak, a fortification, the name which the Saracens gave to the metropolis which they had built and strongly fortified.</p>
<p>In 1645, in the midst of a peace, it was attacked by the Turks with a fleet of 400 sail, which had</p>	<p>In 1645, in the midst of a peace, it was attacked by the Turks with a fleet of 400 sail, which had</p>

<p>on board an army of 60,000 men, under the command of four pashas, to oppose whom the whole island could only muster 3,500 infantry, and a small number of cavalry; yet with these they held out against a numerous and continually recruited army, disputing every inch of ground, so that the whole Ottoman power was employed for nearly thirty years before they got the entire dominion of the island. In this long campaign against this brave people the Turks lost about 200,000 men! [End of Clarke notes. wd]</p>	<p>on board an army of 60,000 men, under the command of four pashas, to oppose whom the whole island could only muster 3,500 infantry, and a small number of cavalry; yet with these they held out against a numerous and continually recruited army, disputing every inch of ground, so that the whole Ottoman power was employed for nearly thirty years before they got the entire dominion of the island. In this long campaign against this brave people the Turks lost about 200,000 men! [End of Clarke notes. wd]</p>
<p>Crete is centrally located, but very little was known of its history prior to the Greek period. It was not until the archaeological expeditions of Sir Arthur Evans in the late 19th Century that some of the true facts of ancient Cretan history became known. Evans was an out-of-work millionaire in England, so he took a position as the curator of the Ashmolean Museum of Oxford University in Oxford, England. He was an avid amateur archaeologist, but he was to achieve a reputation which placed him among the most professional.</p>	<p>Crete is centrally located, but very little was known of its history prior to the Greek period. It was not until the archaeological expeditions of Sir Arthur Evans in the late 19th Century that some of the true facts of ancient Cretan history became known. Evans was an out-of-work millionaire in England, so he took a position as the curator of the Ashmolean Museum of Oxford University in Oxford, England. He was an avid amateur archaeologist, but he was to achieve a reputation which placed him among the most professional.</p>
<p>Si Evans usab usa ka numismatist, ug siya nakadungog mahitungod sa pipila ka makapaikag kaayo nga mga singsing sa singsing nga gituohang gibilin sa isla sa Creta sa pipila ka mga karaang Ehiptohanon. Gikan sa museyo, siya milawig sa iyang personal nga yate sa Crete niadtong 1894. Miabut siya sa dunggoanan sa Knossos nianang tuiga, ug nagsugod siya sa pagkalot sa arkeolohiya sa duol nga dapit nga gitawag og Kephala site. Sa unang adlaw sa pagkalot, iyang gibuksan ang tumoy sa usa ka palasyo nga bronse nga edad. Siya nasayud nga siya nakakita og usa ka butang, apan ang kabtangan dili iya; busa gitabunan niya ang lungag ug nagsugod ang negosasyon sa gobyerno sa Greece sa Creta aron pagpalit sa site.</p>	<p>Evans was also a numismatist, and he heard about some very interesting signet rings which had supposedly been left on the island of Crete by some ancient Egyptians. Taking an extended vacation from the museum, he sailed his personal yacht to Crete in 1894. He arrived in the harbor at Knossos in that year, and he began an archaeological dig at a place nearby called the Kephala site. On the very first day of digging, he uncovered the top of a bronze age palace. He knew that he had found something, but the property didn't belong to him; so he covered up the hole and began negotiations with the Greek government on Crete to purchase the site.</p>
<p>Ang dapit nga gipalit ni Evans mao ang dapit sa mga karaang Knossos; ug ang palasyo nga iyang nakit-an mao ang kang Haring Minos, kinsa, hangtud niadtong panahona, gihunahuna nga usa lamang ka sugilanon. Gitawag ni Evans ang sibilisasyon sa King Minos nga sibilisasyon sa Minoan. Kini nga sibilisasyon milambo gikan sa sayong kapanahonan hangtud sa mga 1400 BC, ug ang pagkadiskobre niini hinungdanon sa</p>	<p>The place that Evans bought was the site of ancient Knossos; and the palace he had found was that of King Minos, who had, up until that time, been thought of only as a legend. Evans called the civilization of King Minos the Minoan civilization. This civilization flourished from early times up until about 1400 B.C., and its discovery has been invaluable to the study of Greek and European history and languages,</p>

<p>pagtuon sa kasaysayan ug mga pinulongan sa Gresya ug Europa, ilabi na sa mga sidlakan sa Mediteranyo.</p>	<p>especially those of the eastern Mediterranean area.</p>
<p>Ang kultura sa Minoan gipalahi sa orihinal ug taas nga pagpalambo sa arte ug arkitektura niini. Sa pagkatinuod, ang kultura sa Minoan giisip nga usa ka mag-uuna sa sibilisasyon sa Mycenaean sa karaang Gresya.</p>	<p>The Minoan culture is distinguished by the originality and high development of its art and architecture. In fact, the Minoan culture is considered to be a forerunner of the Mycenaean civilization of ancient Greece.</p>
<p>Daghang mga ehemplo sa pictographic script ang nakaplagan sa dapit sa palasyo; ug duha ka mga bata kang porma ang giila, nga gimarkahan nga Minoan Linear A ug Linear B. Ang buhat sa decipherment nagsugod sa katuigan sa 1930, apan dili hangtud sa 1953 nga gisulbad ang puzzle sa Linear B, sa duha ka mga lalaki nga ginganlan Ventris ug Chadwick. Gitino nila nga ang Linear B usa ka karaan nga porma sa sayo nga Grego. Ang Linear A gisusi gihapon.</p>	<p>Many examples of pictographic script were found at the palace site; and two basic forms were identified, labeled Minoan Linear A and Linear B. The work of decipherment began in the 1930's, but it was not until 1953 that the Linear B script puzzle was solved, by two men named Ventris and Chadwick. They determined that Linear B is an archaic form of early Greek. Linear A is still under examination.</p>
<p>Si Sir Arthur Evans giila uban ang daghang mga pasidungog: siya napili nga usa ka Fellow sa Royal Society of Archaeologists; siya knighted sa 1911; siya gitawag nga presidente sa Society of Antiquaries gikan sa 1914 ngadto sa 1919. Siya namatay didto sa Oxford niadtong 1941.</p>	<p>Sir Arthur Evans was recognized with many honors: he was elected a Fellow of the Royal Society of Archaeologists; he was knighted in 1911; he was named president of the Society of Antiquaries from 1914 to 1919. He died at Oxford in 1941.</p>
<p>Ang sibilisasyon sa Minoan gilaglag niadtong mga 1400 BC uban ang pagbuto sa bolkan sa Santorini sa isla sa Thera, mga 70 ka milya amihanan sa Creta. Gituohan nga una nga usa ka dakong tidal wave ang miigo sa isla, gilaglag ang mga syudad ug populasyon sa kabaybayonan, ug dayon ang bolkan nga abo mikanaog, nga naglubong sa tibuok isla. Gibutyag ni Arthur Evans ang mga bilding 3300 ka tuig ang milabay.</p>	<p>The Minoan civilization was destroyed in about 1400 B.C. with the eruption of the Santorini volcano at the island of Thera, about 70 miles north of Crete. It is thought that first a huge tidal wave struck the island, destroying coastal cities and populations, and that then volcanic ash came down, burying the whole island. Arthur Evans uncovered the buildings 3300 years later.</p>
<p>Siyempre, ang isla nagsugod nga napahimuslan gilayon samtang ang mga tawo milalin gikan sa mainland. Niadtong mga 600 BC, ang mga Gresyanhon sa Dorian gipatuman ug gipahiluna ang isla pinaagi sa pagsakop. Ang ilang mga ig-agaw mao ang Spartan Greeks gikan sa Peloponnesus ug Filistinong Griyego sa Palestina. Ang Spartan Greeks nanimuyo sa kasadpan nga bahin sa isla sa mga siyudad sama sa Lyttus. Ang tanan nga mga Grego sa isla anaay mga gubat, mabangis nga mga manggugubat nga nagdayeg sa ilang kaugalingon sa ilang kagawasan ug mga hiyas sa manggugubat. Ang mga tawo sa isla adunay kalagmitan nga mahimong gawasnon, ug kini nga kinaiya gipadugangan pinaagi sa ilang</p>	<p>Of course, the island began to be repopulated immediately as people migrated from the mainland. In about 600 B.C., Dorian Greeks came in force and settled the island by conquest. Their cousins were the Spartan Greeks from the Peloponnesus and the Philistine Greeks of Palestine. Spartan Greeks settled on the western side of the island in cities like Lyttus. All of the Greeks on the island were warlike, fierce fighters who prided themselves on their independence and warrior qualities. Island people have a tendency to be independent, and this trait was augmented by their heredity.</p>

panulundon.	
Adunay mga Cretan nga mga Judio sa Jerusalem sa Adlaw sa Pentecostes, Mga Buhat 2:11; ug si Pablo mihunong labing menos kausa sa Creta, sa iyang paglawig paingon sa Roma, Mga Buhat 27: 7ff.	There were Cretan Jews at Jerusalem on the Day of Pentecost, Acts 2:11; and Paul stopped at least once at Crete, on his voyage to Rome, Acts 27:7ff.
Ang mosunod nga mga kinutlo naggikan sa mga sinulat ni Polybius, usa sa labing bantugan ug dagkong mga historian sa Romano nga panahon sa Roma. Ang mga pagkutlo gikuha gikan sa iyang mga kasaysayan, volumes II, III, ug VI. Ang mga citation nagpakita sa gidaghanon ug mga numero sa panid sama [II, 319], ug uban pa.	The following excerpts are from the works of Polybius, one of the most famous and prolific Greek historians of Roman times. The quotations are taken from his Histories, Volumes II, III, and VI. The citations indicate volume and page numbers as [II, 319], etc.
SA CRETAN MILITAR [II, 319ff] - "Ang mga taga Creta nga pinaagi sa yuta ug dagat dili mapugngan sa mga pag-ambus, pag-atake, mga paglimbong nga gihimo sa kaaway, pag-atake sa kagabhion, ug tanang mga ginagmay nga operasyon nga nagkinahanglan sa pagpanglimbong; apan sila mga talawan sa giatubang nga atubangon nga sumbong sa usa ka bukas nga gubat ".	ON THE CRETAN MILITARY [II, 319ff] - "The Cretans both by land and sea are irresistible in ambuscades, forays, tricks played on the enemy, night attacks, and all petty operations which require fraud; but they are cowardly and down-hearted in the massed face-to-face charge of an open battle".
SA INTERNAL NGA PANAG-AWAY NI CRETA UG SIBIL NGA MGA GUBAT [II, 429ff], "Ang siyudad sa Lyttus nahimamat sa usa ka irremediable katalagman. Knossians ug Gortynians nga gipailalom sa tibuok isla, gawas sa Lyttus (mga 225 BC). Tungod kay Lyttus dili itugyan kanila, Gipahayag nila ang gubat batok niini. Sa sinugdanan, ang tanan nga mga Cretano miapil sa gubat batok sa mga Lyttan; apan ang pangabugho mitumaw gikan sa pipila ka walay hinungdan nga kawsa, sama sa mga Creta. Daghang mga siyudad ang mitabang sa Lyttus.	ON CRETE'S INTERNAL STRIFE AND CIVIL WARS [II, 429ff], "The city of Lyttus met with an irremediable disaster. Knossians and Gortynians had subjected the whole island, except for Lyttus (about 225 B.C.). Since Lyttus would not surrender to them, they declared war against it. At first, all the Cretans took part in the war against the Lyttans; but jealousy sprang up from some trifling cause, as is common with the Cretans. Several cities went over to the aid of Lyttus.
"Sa kasamtangan, ang dakbayan sa Gortyn adunay gubat sibil, diin ang mga tigulang nagpuyo sa kiliran sa Knossos ug ang mga batan-on nag-abut sa Lyttus. Ang magulang nga Gortynian, uban sa tabang sa mga Knossian ug Aetolian, nga ilang gitagoan sa siyudad ug kuta, gipatay ang mas bata nga mga lungsoranon, nga naghatag sa lungsod sa Gortyn ngadto sa Knossos.	"Meanwhile, the city of Gortyn was having civil war, in which the elder citizens were taking the side of Knossos and the younger were siding with Lyttus. The elder Gortynians, with the help of Knossians and Aetolians, whom they had secretly let into the city and the citadel, put to death the younger citizens, delivering the city of Gortyn to Knossos.
"Sa susama nga panahon, ang mga Lyttians mibiya sa ilang tibuok pwersa alang sa usa ka ekspedisyon ngadto sa teritoryo sa kaaway Apan ang mga taga-Knossian nakadawat sa ilang pagbiya ug migamit sa oportunidad sa pag-okupar sa Lyttus, paglaglag sa lungsod ug	"At about the same time, the Lyttians left with their whole force for an expedition into enemy territory. But the Knossians got word of their departure and used the opportunity to occupy Lyttus, destroying the town and sending the populace into slavery. The Lyttus military

<p>pagpadala sa mga katawhan ngadto sa pagkaulipon. mibalik sa usa ka gutted nga siyudad ug nahadlok pag-ayo nga wala gani sila makasulod sa lungsod, apan midangop sa siyudad sa Lappa, nahimong usa ka adlaw nga mga daywang nga mga langyaw imbis nga mga lungsuranon.</p>	<p>returned to a gutted city and were so distraught that they didn't even enter the town, but sought refuge in the city of Lappa, becoming in one day cityless aliens instead of citizens.</p>
<p>"Busa, si Lyttus, usa ka kolonya sa mga Spartan, ug nakig-alyansa kanila pinaagi sa dugo, ang karaan nga dakbayan sa Creta, ug ang lugar sa mga magbalantay sa iyang labing sinati nga mga tawo, hingpit ug wala damha nga gitangtang."</p>	<p>"Thus, Lyttus, a colony of the Spartans, and allied to them by blood, the most ancient city in Crete, and the breeding place of her bravest men, was utterly and unexpectedly made away with."</p>
<p>SA KAHAKOG SA CRETAN (III, 373ff) (Sa pagtandi sa mga konstitusyon sa Spartan ug Cretan) - "Sa tanan niini nga mga pagtulon-an ang Cretan nga praktis mao ang sukwahi (sa Spartan). Ang ilang mga balaod nahimo kutob sa mahimo sa paghatag sila makaangkon sa yuta sa gidak-on sa ilang gahum; ug ang salapi gihimo sa ingon nga hataas nga kadungganan sa taliwala kanila nga ang pag-angkon niini dili lamang giisip ingon nga gikinahanglan, apan ingon nga labing dungganon.</p>	<p>ON THE GREED OF CRETANS [III,373ff] (In a comparison of the Spartan and Cretan constitutions) -- "In all these respects the Cretan practice is exactly the opposite (to the Spartan). Their laws go as far as possible in letting them acquire land to the extent of their power; and money is held in such high honor among them that its acquisition is not only regarded as necessary, but as most honorable.</p>
<p>"Sa pagkatinuod, ang dautang gugma sa ganansya ug kaibog alang sa bahandi mipatigbabaw taliwala kanila, nga ang mga Cretanhon mao lamang ang mga tawo sa kalibutan nga sa kang kinsang mga mata walay kaayohan nga makauulaw ... tungod sa ilang nakagamot nga pangibog sa bahandi nga nalangkit sa makanunayon nga pagsabwag sa publiko ug pribado, ug sa pagpatay ug mga gubat sibil. "</p>	<p>"So much, in fact, do sordid love of gain and lust for wealth prevail among them, that the Cretans are the only people in the world in whose eyes no gain is disgraceful...owing to their ingrained lust of wealth are involved in constant broils public and private, and in murders and civil wars."</p>
<p>ON CRETAN TREACHERY AND CONNIVING (this is Polybius' rebuttal to the statements of Ephorus, Xenophon, Plato and Callisthenes that the constitutions of Sparta and Crete are similar) [III, 375ff] -- "Such are the points in which I consider these two political systems to differ, and I will now give my reasons for not regarding that of Crete as worthy of praise or imitation.</p>	<p>ON CRETAN TREACHERY AND CONNIVING (this is Polybius' rebuttal to the statements of Ephorus, Xenophon, Plato and Callisthenes that the constitutions of Sparta and Crete are similar) [III, 375ff] -- "Such are the points in which I consider these two political systems to differ, and I will now give my reasons for not regarding that of Crete as worthy of praise or imitation.</p>
<p>"In my opinion, there are two fundamental things in every state, by virtue of which its principles and constitution are either desirable or the reverse. I mean customs and laws. What is desirable in these makes men's private lives righteous and well-ordered and the general character of the state gentle and just. What is</p>	<p>"In my opinion, there are two fundamental things in every state, by virtue of which its principles and constitution are either desirable or the reverse. I mean customs and laws. What is desirable in these makes men's private lives righteous and well-ordered and the general character of the state gentle and just.</p>

to be avoided has the opposite effect.	What is to be avoided has the opposite effect.
<p>"Busa, sama sa pagtan-aw nato sa mga balaod ug kustumbre sa usa ka tawo nga maayo, wala kita'y pagduha-duha sa paglitok nga ang mga lungsuranon ug ang estado sa ingon mahimo usab nga maayo. Busa, sa dihang atong mahibal-an nga ang mga tawo mahiligon sa ilang mga pribadong kinabuhi ug nga ang ilang mga binuhatan sa publiko dili makiangayon, klaro nga gipakamatarung kita sa pag-ingon nga ang ilang mga balaod, ang ilang partikular nga mga kostumbre, ug ang estado sa kinatibuk-an, dili maayo.</p>	<p>"So, just as when we observe the laws and customs of a people to be good, we have no hesitation in pronouncing that the citizens and the state will consequently be good also. Thus, when we notice that men are covetous in their private lives and that their public actions are unjust, we are plainly justified in saying that their laws, their particular customs, and the state as a whole, are bad.</p>
<p>Karon imposible ang pagpangita, gawas sa pipila ka talagsaong mga hitabo, ang personal nga panggawi nga labaw nga malimbongon, o ang polisa sa publiko nga mas dili makatarunganon kay sa Creta. Ang paghupot kaniadto sa Cretan konstitusyon nga dili susama sa Sparta ni sa bisan unsang paagi nga takus sa pagdayeg ug pagsundog, akong gisalikway kini gikan sa pagtandi nga akong gisugyot nga buhaton. "</p>	<p>Now it would be impossible to find, except in some rare instances, personal conduct more treacherous, or a public policy more unjust, than in Crete. Holding then the Cretan constitution to be neither similar to that of Sparta nor in any way deserving of praise and imitation, I dismiss it from the comparison which I have proposed to make."</p>
<p>TUNGOD SA PAGLUIB SA PIPILA KA MGA LUNGSURANON SA MGA SYUDAD SA CYDONIA UG APOLLONIA [VI, 31] - "Ang mga tawo sa Cydonia niining panahona nakahimo sa usa ka makalilisang buhat sa pagbudhi nga gihukman sa tanan nga kalibutan. Kay bisan daghan nga mga butang nahitabo sa Creta, unsa ang nahimo dayon gituohan nga molabaw sa tanan nga uban pa nga mga hitabo sa ilang naandan nga kabangis.</p>	<p>ON THE TREACHERY OF SOME CITIZENS OF THE CITIES OF CYDONIA AND APOLLONIA [VI, 31] -- "The people of Cydonia at this time committed a shocking act of treachery universally condemned. For although many such things have happened in Crete, what was done then was thought to surpass all other instances of their habitual ferocity.</p>
<p>"Kay bisan pa sila dili lamang mga higala sa mga Appolonian, apan nakighiusa kanila sa kinatibuk-an sa tanang mga katungod nga gipaagi sa mga tawo, nga adunay usa ka gipanumpaang kasabutan nga kini nga gibutang sa templo ni Zeus, sila maluibon nga nakasakmit sa siyudad, nga nagpatay sa mga lalaki, nagbutang sa mapintas nga mga kamot sa tanan nga kabtangan, ug nagbahinbahin sa ilang kaugalingon ug nagbantay sa kababayenan ug kabataan, ug ang syudad uban sa teritoryo niini. "</p>	<p>"For while they were not only friends with the Appolonians, but united with them in general in all the rights observed by men, there being a sworn treaty to this effect deposited in the temple of Zeus, they treacherously seized on the city, killing the men, laying violent hands on all property, and dividing among themselves and keeping the women and children, and the city with its territory."</p>